

УДК 262.14:262.12 (477.86)

с. **Андрея Ольга Маслій ЗСМ**
Згромадження Сестер Мироносиць
Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

**Спогади очевидців про останні роки життя
Блаженного Миколая Чарнецького (1956 – 1959 рр.).**

У статті розглянуто діяльність єпископа М. Чарнецького після його звільнення з радянських таборів у 1956 р. Автор проаналізувала основні форми та напрямки праці владики М. Чарнецького у справі розбудови таємних структур переслідуваної УГКЦ.

Ключові слова: єпископ, М. Чарнецький, УГКЦ, підпілля.

Смерть Й. Сталіна у березні 1953 р. і початок «хрущовської відлиги» породили нові надії й дали початок новому етапу УГКЦ – катакомбному. Основними промоторами церковного життя в підпіллі були єпископи, священники, монахи, монахині і миряни, які повернулися додому з таборів та заслання. Переживши фізичні й моральні тортури, вони побачили вже іншу Західну Україну – застрашену терором та одурманену комуністично-атеїстичною ідеологією. Однак всупереч усім труднощам і перешкодам, які штучно створювалися радянською владою, ці люди стали невеличкими «острівцями», навколо яких почалося поступове відновлення церковної структури УГКЦ¹. Десталінізація стала початком порятунку для УГКЦ, адже хрущовський режим розпочав боротися, за влучним висловом дослідника церковної історії з Тернопільщини Я. Стоцького, «з релігією в людині, а не з людиною в релігії»².

З єпископів, які здійснювали своє архіпастирське служіння ще до 1946 р. і яким вдалося пережити тяжкі роки заслання, повернутися в Галичину змогли лише владики Іван Лятишевський (до Станіслава, 1955 р.) та Миколай Чарнецький (до Львова, 1956 р.)³. Усі інші ієрархи УГКЦ, які були арештовані в квітні 1945 р., померли або під час ув'язнення в тюрмі, або на засланні. У таборах далекого Сибіру залишався живим предстоятель УГКЦ Йосиф Сліпий, на якого, однак, не поширювалася амністія радянської влади після смерті Й. Сталіна. Митрополит Й. Сліпий був звільнений лише на початку 1963 р. після 18 років таборів і спецпоселень⁴.

Звільнення церковних ієрархів було надзвичайно важливим у підпільній діяльності УГКЦ. Першочерговим обов'язком єпископів після їхнього повернення стала організація таємних семінарій, рукоположення нових священників, опіка над монашими згромадженнями та координація душпастирської діяльності духовенства.

¹ Доброер О. Католицька Церква в Україні / Олександр Доброер. – К.: Кайрос, 2001. – С. 69.

² Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 рр.) / Ярослав. Стоцький. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – С.221.

³ Доброер О. Католицька Церква в Україні / Олександр Доброер. – К.: Кайрос, 2001. – С.69-70.

⁴ До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви. – [вид. 2-ге, випр. і доп.]. – Львів : Вид-во Українського Католицького ун-ту, 2014. – С.20.

Митрополит Й. Сліпий, перебуваючи в ув'язненні, через листування продовжував дбати про переслідувану Церкву. Відомо, що митрополит Йосиф листувався із сестрами Згромадження св. Вінкентія⁵. Так, у листі від 12 січня 1955 р. до с. Євфимії Меланії Куциної митрополит із с. Маклаково Красноярського краю писав: «Коли верне преосвященний Іван, або Миколай, то відпадуть деякі труднощі»⁶.

Владика М. Чарнецький, згідно з достовірними джерелами, між 1945 – 1956 рр., тобто від часу свого арешту в квітні 1945 р. і до початку 1956 р., переніс близько 600 годин тортур і жив у 30 різних таборах і тюрмах. Перебуваючи в ув'язненні, він декілька разів зустрічався у таборах Мордовії та Воркути з митрополитом Й. Сліпим як з товаришем по засланні⁷.

Отець Іван Сокол, який бачив єпископа М. Чарнецького в 1956 р., згадував: «Владика був у такому важкому стані, що медики вже вважали його безнадійним. Начальство, переконавшись, що єпископ з хвилини на хвилину може померти, вирішило відправити його до Львова, щоб зняти з себе вину, відповідальність за його смерть»⁸.

Перебуваючи в далекому Сибіру, владика М. Чарнецький листувався зі своїм співбратом в монашестві Михайлом Стецем Чину Найсвятішого Ізбавителя (листи від 10 січня, 14 травня, 17 червня 1956 р.)⁹. Неодноразово єпископ просив брата Михайла про ліки (згідно з медичним обстеженням від 11 січня 1950 р., діагноз: артеріо-кардіосклероз), і саме йому в 1956 р. владика написав про своє звільнення: «Я вже актірований (звільнений. – А. О.М.)... Маю можливість їхати додому... Ніхто мені не присилає вивозу»¹⁰. Брат М. Стець на той час проживав у Золочеві, де знайшов працю після вигнання з Унівського монастиря. Помешкання винаймав в однієї жінки, порадившись із нею, відписав єпископу: «У мене є кімната, я дуже радо Вас прийму. Є господиня і будемо Вас обслуговувати, приїжджайте»¹¹.

19 липня 1956 р. владика М. Чарнецький був звільнений із зняттям судимості, у кінці липня того ж року він повернувся до Львова¹². Редемптористи о. Павло Дмуховський та о. Богдан Репетило зустріли єпископа на залізничному вокзалі. Сестри Милосердя св. Вінкентія с. Онисима Римик і с. Миколая Пандрак, що були свідками його повернення, згадують: «Наші священники привели його з вокзалу до нас на вул. Куйбишева 12 (сучасна вул. І. Огієнка), де в одному помешканні жило двадцять сестер. Як увійшов, запалала хвиля мовчання. Страшно було дивитися: худесенький, шкіра і кості. Коли сестри побачили владика такого

⁵ Там само, С. 65.

⁶ Могила К. Згромадження сестер милосердя святого Вікентія в період 1939-1963 рр. Магістерська робота / Клавдія Могила. – Український Католицький Університет. – Львів, 2008. – С. 40.

⁷ Маттеї Д. Україна – земля мучеників / Джампаоло Маттеї; [пер. з італ. о. О. Лісовського]. – Жовква: Місіонер, 2014. – С. 18.

⁸ Там само. – С. 18.

⁹ «Шлях до святості» - життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького. Матеріали наукової конференції. Упорядник Піх. Р. – Львів: Скриня, 2014. – С. 247.

¹⁰ Інтерв'ю з братом Михайлом Стецем, від 7. 05. 2002 р., м. Тернопіль. Інтерв'юер: О. Личковський // АПЦ, П-1-1-181, С. 20.

¹¹ Там само, С. 12.

¹² «Шлях до святості» - життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького. Матеріали наукової конференції. Упорядник Р.Піх. – Львів: Скриня, 2014. – С. 247.

виснаженого, дуже худого, з палицею, вони розплакалися. По хвилині мовчанки владика звернувся до них: «Діти дорогі, не плачте, а радше ходімо до каплички і разом заспіваймо «Тебе, Бога, хвалимо»¹³.

Протоігумен редемптористів о. Филімон Курчаба заопікувався єпископом М. Чарнецьким, знайшовши йому помешкання у м. Львові по вул. Вечірній, 7 (навпроти Львівської психіатричної лікарні по вул. Кульпарківській)¹⁴. Невдовзі здоров'я владика Миколая покращилося, потурбувалися про це сестри милосердя св. Вінкентія, які працювали в третій міській лікарні Львова. Згадував про це також єпископ Василь Величковський: «Через якийсь час він чудодійно одужав і поселився з одним із братів монахів у відокремленій кімнаті по вул. Вечірній, як у келії. Молився і читав»¹⁵.

Незважаючи на те, що видима структура УГКЦ була зруйнована радянською владою з ліквідацією Церкви, владика М. Чарнецький розпочав її відновлювати в нових умовах та з великою конспірацією. Пріоритетами діяльності владика Миколая після його повернення до Львова стали створення підпільної семінарії, рукоположення нових священників та дбання про розвиток чернечих спільнот.

Надзвичайно гострою проблемою того часу було забезпечення вірних душпастирською опікою, яку неможливо було здійснити через брак священників. Першочерговими завданнями керівництва підпільної УГКЦ стали добір, навчання і висвячення кандидатів до священства. Єпископ М. Чарнецький десь на початку 1957 р. ініціював створення підпільної семінарії. Владика Ф. Курчаба про це пригадував: «Преосвященний Миколай нам порадив знайти підручники і розпочати навчання»¹⁶. З цією метою отці редемптористи придбали будинок в с. Зимна Вода біля Львова, щоб навчати семінаристів¹⁷.

Першими студентами цієї підпільної семінарії були колишні семінаристи та монахи, які уникнули репресій або ж повернулися із заслання. Вони вже мали початкову богословську освіту. Приймав до підпільної семінарії єпископ М. Чарнецький, який одночасно був викладачем, навчав семінаристів літургії і морального богослов'я¹⁸.

За неповні три роки своєї праці владика М. Чарнецький висвятив понад 50 священників¹⁹. Про це, зокрема, дізнаємося з спогадів владика Ф. Курчаби, який писав, що, «повернувшись до Львова, єпископ Миколай перебував під наглядом КДБ (Комітет Державної Безпеки)». Неодноразово представники влади погрожували йому: «Ти старик, що, хочеш ще другий раз на Сибір? Ти вже півсотні священників висвятив»²⁰. Згідно з даними

¹³ Маттеї Д. Україна – земля мучеників... – С. 19.

¹⁴ Інтерв'ю з владикою Филімоном Курчабою, від 5. 04. 1994 р., м. Львів. Інтерв'юер: А. Григоренко // АПЦ, П-1-1-142, С. 11.

¹⁵ Маттеї Д. Україна – земля мучеників... – С. 19.

¹⁶ Інтерв'ю з владикою Филімоном Курчабою, від 5. 04. 1994 р., м. Львів. Інтерв'юер: А. Григоренко // АПЦ, П-1-1-142, С. 12.

¹⁷ Інтерв'ю з владикою Филімоном Курчабою, від 2. 06. 1993 р., с. Великосілки. Інтерв'юер: С. Смолюк // АПЦ, П-1-1-142, С. 27.

¹⁸ Там само. – С. 27.

¹⁹ Доброер О. Католицька Церква в Україні / Олександр Доброер. – К.: Кайрос, 2001. – С. 77-78.

²⁰ Інтерв'ю з владикою Филімоном Курчабою, від 2. 06. 1993 р., с. Великосілки. Інтерв'юер: С. Смолюк // АПЦ, П-1-1-142, С. 28.

інших дослідників, владика Чарнецький приготував більше десяти кандидатів до священства і їх рукоположив²¹. Серед студентів семінарії були відомі в майбутньому діячі підпілля, як-от єпископ Павло Василик (свячення 18 листопада 1956 р.)²², священники Василь Вороновський, Михайло Винницький (дияконат і священничі свячення 8 листопада 1956 р.)²³, Микола Волосянко (дияконат і священничі свячення 7-8 жовтня 1957 р.)²⁴, Євстахій Смаль (дияконат і священничі свячення 27 липня 1957 р.), Михайло Косило (дияконат і священничі свячення 13 червня 1958 р.)²⁵ та ін.

Преосвященний Миколай використав ще одну можливість розв'язання проблеми браку духовенства. Після смерті Й. Сталіна чимало греко-католицьких священників, які перейшли на православ'я, почали шукати контактів з єпископами, прагнучи відновити свою належність до УГКЦ. Незважаючи на можливі труднощі, владика М. Чарнецький у 1956 р. прийняв сміливе і водночас важливе рішення: православні священники могли знову таємно повернутися під його юрисдикцію через накладання епітимії. Крім того, їм навіть було дозволено далі служити греко-католицькій пастві в храмах, які офіційно вважалися православними. Владика приймав переважно старших священників, яких добре знав²⁶. Про це згадував о. В. Вороновський: «Владика Чарнецький розказував, що багато священників, котрі підписали православ'я, приходили до нього сповідатися, щоб він клятву зняв. Казав, що приблизно десь до 280, до 300 священників, котрі підписали православ'я в 1946 р., каялися і йшли до нього до сповіді»²⁷. У такий спосіб підпільна ієрархія продемонструвала свою гнучкість, готовність пристосуватися до складних радянських обставин, щоб забезпечити душпастирською опікою вірних.

Спеціальної і систематичної координації роботи душпастирів у підпіллі не було. Єпископи могли тільки дораджувати священникам, куди їхати і що робити. Так, владика П. Василик згадував: «Юрисдикцію священнодіяти я отримав від владика М. Чарнецького на весь Радянський Союз»²⁸. У такий спосіб «парафією» священника, по суті, стала не тільки Західна Україна, але й усі місця, де знаходилися свідомі греко-католики, що підтримували підпільну діяльність УГКЦ.

Преосвященний М. Чарнецький скерував своє архієрейське служіння і до чернецтва. Після повернення до Львова співпрацював з сестрами милосердя св. Вінкентія, які ним опікувалися аж до смерті. Також доручив

²¹ Маттеї Д. Україна – земля мучеників... – С. 19.

²² Інтерв'ю з владикою Павлом Василюком, від 22. 10. 1996 р., м. Коломия. Інтерв'юер: Л. Купчик // АПЦ, П-1-1-455, С. 2.

²³ Інтерв'ю з с. Аполонією Анною Винницькою ЧСВВ, від 2. 01. 1998 р., м. Львів, Зимна Вода. Інтерв'юер: Л. Проців // АПЦ, П-1-1-645, С. 2.

²⁴ Інтерв'ю з о. Миколою Волосянко, від 14. 06. 1993 р., м. Львів. Інтерв'юер: С. Смолук // АПЦ, П-1-1-151, С. 2.

²⁵ «Шлях до святості» - життя і діяльність блаженного Миколая Чарнецького. Матеріали наукової конференції. Упорядник Піх. Р. – Львів: Скриня, 2014. – С. 248.

²⁶ Доброер О. Католицька Церква в Україні / Олександр Доброер. – К.: Кайрос, 2001. – С. 70.

²⁷ Інтерв'ю з о. Василем Вороновським, від 3. 01. 1994 р., м. Львів. Інтерв'юер: Т. Будзінський // АПЦ, П-1-1-903, С. 11.

²⁸ Інтерв'ю з владикою Павлом Василюком, від 22. 10. 1996 р., м. Коломия. Інтерв'юер: Л. Купчик // АПЦ, П-1-1-455, С. 16.

о. В. Величковському централізувати монастирі сестер Василянок²⁹. Василянські монастирі від початку свого існування були самостійними спільнотами, кожна з яких управлялася ігуменею, а також були в підпорядкуванні місцевого єпископа. Об'єднання монастирів Чину святого Василя Великого під однією Генеральною Управою на чолі з архимандринею за кордоном було здійснено в 1951 р. В Україні за роки комуністичного панування централізація монастирів проходила дуже повільно і складно³⁰. Саме з ініціативи владики М. Чарнецького відбулося об'єднання монастирів сестер Василянок під керівництвом однієї протоігумені.

Мати Юлія Зелена ЧСВВ у своїх споминах згадувала про те, що владики М. Чарнецький разом з о. В. Величковським переклав українською мовою нові Конституції для сестер ЧСВВ, які спільнота отримала з Риму: «У 1958 р. ми отримали нові правила, написані по-латині. Отець Величковський, побачивши їх, сказав: «Позвольте, я собі їх візьму. З преосвященним Чарнецьким перекладу українською»... То перший раз ми мали по-українськи»³¹.

Упродовж 1947 – 1956 рр. монастирі не приймали до своїх спільнот нових членів і сестри не складали вічних обітів, чекаючи на благословення єпископа. З поверненням ієрархів ситуація в монастирях змінилася. Так, с. Василя Николайчук ЧСВВ свідчила, що в 1957 р. була прийнята на кандидатуру за дозволом і благословенням саме владики М. Чарнецького³². Крім того, преосвященний Миколай благословляв на складання вічних обітів сестер з інших чернечих спільнот. Сестра Єремія Телев'як зі Згромадження Сестер Службениць Непорочної Діви Марії згадувала, що «дозвіл на обіти їй дав владики М. Чарнецький»³³. З благословення єпископа М. Чарнецького вічні обіти склали також сестри василянки у Войнилові 1 січня 1958 р.³⁴. На жаль, точно невідомо, скількох сестер благословив владики Миколай на чернече життя, але знаємо, що це не були поодинокі випадки.

За сприяння владики М. Чарнецького 21 квітня 1957 р. в УГКЦ було створене нове жіноче згромадження. Засновником чернечої спільноти ставо. Петро Більо, який звернувся до преосвященного Миколая з наміром створити спільноту Сестер Теодозіянок. Владика, як згадують очевидці, зрадив цьому бажанню, але зауважив, що давно прагне, щоб у релігійному житті України постало Згромадження Пресвятої Євхаристії³⁵. Так з благословення єпископа М. Чарнецького було створено нову чернечу спільноту в УГКЦ – Згромадження Сестер Пресвятої Євхаристії³⁶.

²⁹ Сало С. с, ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії / Серафима Сало.– Жовква : Місіонер, 2012. –Т.1. – С. 309

³⁰ Там само, С. 308.

³¹ Там само, С. 309.

³² Сало С. с, ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці... – С. 308.

³³ Кіс О. Слугині Світла / Ольга Кіс. – Жовква : Місіонер, 2012. – С. 24.

³⁴ Сало С. с, ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії / Серафима Сало.– Жовква : Місіонер, 2012. –Т.1. – С. 218.

³⁵ Монастирі Української Греко-Католицької Церкви. – Львів: Свідчадо, 2006. – С.104.

³⁶ Інтерв'ю з с. Рафаїлюю Ольгою Кулиняк Згромадження Сестер Пресвятої Євхаристії, від 12.03.1994 р., м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П-1-1-353, С. 7.

Таким чином, блаженний Миколай Чарнецький після свого повернення зі сталінських таборів влітку 1956 р. розпочав розбудову підпільної УГКЦ, конкретизувавши стратегію її подальшого розвитку. Єпископ Миколай, попри свою фізичну слабкість, протягом трьох років ревіталізував релігійне життя греко-католиків шляхом створення таємних семінарій, монастирів, доклав чимало зусиль для формування підпільних парохій, збільшення кількості богослужінь і чисельності віруючих. Усі ці заходи владики М.Чарнецького, як пізніше і його наступників, забезпечили збереження Церкви в складних умовах радянського часу, з характерною для комуністичної ідеології боротьбою з релігією, активним пропагуванням атеїзму.

Andriya Olga Masliy

Remembrances of eyewitnesses about the last years of life of Beatific Nicolay Charneckiy (1956 – 1959)

In the article activity of bishop Nicolay Charneckiy is considered after his liberation from soviet camps in 1956. Author analysed basic forms and directions of labour of ruler Nicolay Charneckiy on business of building secret structures of pursued UGKC.

Keywords: *bishop, M. Charneckiy, UGKC, underground.*

Додатки:

Фото № 1:

Єпископ Миколай Чарнецький – Апостольський візитатор

Фото № 2: Владика Миколай Чарнецький в останні роки ув'язнення

Фото № 3: Брат Михайло Стець ЧНІ

Фото № 4: Отець Богдан Репетило, ЧНІ (1913-1967)

Фото № 5:

Сестра Марія Пандрак, Згромадження Сестер Милосердя св. Вінкентія

Фото № 6: Остання місце проживання владика Миколая Чарнецького (м. Львів, вул. Вечірня, 7)

Фото № 7: Єпископ Филімон Курчаба (1913 – 1995).

Фото № 8: Владика Павло Василик (1926 – 2004)

Фото № 9: Мати-ігуменя Юлія Зелена (1905 – 1996)

Фото № 10:
Сестра Василя Николайчук, ЧСВВ. Вступила до монастиря 1957 р.

Фото № 11:
Сестра Єремія Телев'як ЗССНДМ (1922-2012)

Фото № 12: Отець Петро Більо, засновник Згромадження
Сестер Пресвятої Євхаристії

Фото № 13: Надмогильна дошка, Львів, початок 1960-х років.